

ELISE KRAATILA JA RIIKKA PIRINEN

Suomalaisten Nato-päätös kollektiivisena epifaniana

Kertomus kansallisesta havahtumisesta

Suomen päätöstä hakea Naton jäseneksi on keväästä 2022 saakka kerronnallistettu journalistisessa ja poliittisessa puheessa kohtalokkaana havahtumisen hetkenä ja käännekohtana suomalaisten kansallisessa ”tarinassa”. Millaisia merkityksiä tällainen Nato-päätöksen ymmärtäminen kansakunnan kollektiivisena epifaniana kantaa mukanaan, ja millaisista kulttuurisista mallitarinoista se ammentaa? Tässä artikkelissa ruodimme kirjallisuudentutkijoina Natoa koskevan mediakeskustelun kerronnallisia keinoja ja pohdimme alamme teorioiden ja käsitteistön selitysvoimaa niiden tulkinnassa.

Venäjän hyökättyä Ukraina helmikuussa 2022 enemmistö suomalaisista kääntyi kannattamaan Nato-jäsenyyden hakemista hätkähdyttävän nopeasti. Tätä mielenmuutosta on siitä asti tavattu sanallistaa mediassa, politiikan kommentaareissa ja poliittisessa puheessa kertomuksena kansallisesta havahtumisesta, jonka myötä sekä menneisyyden tapahtumat että tulevaisuuden mahdollisuudet asettuvat äkillisesti täysin uuteen valoon. Kertomusmuodolle tyypilliseen – eräiden mukaan jopa määritelmälliseen¹ – tapaan tällaisessa tavassa antaa Nato-päätökselle merkityksiä korostuu voimakkaan *kokemuksellinen* tunteellinen lataus. Erityisesti itse päätöksen hetki ja siihen johtanut ”herääminen” Venäjän uhkaan kerronnallistetaan toistuvasti käänteentekevästä kokemuksesta, jonka kollektiivinen subjekti on koko Suomen kansa. Tässä artikkelissa tarkastelemme tätä Nato-päätöstä kollektiivisena kokemuksesta kuvaavaa kerrontaa siinä käytettyjen kaunokirjallisuudesta lainattujen keinojen valossa, keskeisimpänä niistä erityisesti modernistisen kirjallisuuden trooppina tunnettu epifania eli perustavanlaatuisen muutoksen aiheuttava yhtäkkinen oivalluksen hetki². Osoitamme, että kirjallisuustieteellinen teoria ja käsitteistö tarjoavat paitsi käyttökelpoisia analyttisiä työkaluja Nato-päätöstä koskevan mediakeskustelun merkitysten avaamiseen, myös kriittisiä näkökulmia kertomusmuodon ja kulttuuristen ”mallitarinoiden”³ käyttöön näiden merkitysten rakentamisen välineinä.

Aineistonamme on otanta Ylen verkkosivuilla ja *Hel싱in Sanomissa* vuosina 2022–2024 julkaistuista Nato-päätöstä tavalla tai toisella kerronnallistavista teksteistä. Joukkoon mahtuu muun muassa uutisjournalismia, toimitusten pääkirjoituksia, asiantuntijahaastatteluita sekä

esseitä, kolumneja ja puheenvuoroja yhteiskunnallisilta vaikuttajilta⁴. Tätä lajien kirjoa sitoo kuitenkin yhteen Suomen johtavien uutismedioiden tuottama tulkinnallinen kehys, jonka valossa lukijan voi olettaa lähestyvän aineistomme tekstejä joko Nato-jäsenyyden hakemista koskevana tiedonvälityksenä tai sitä täydentävänä kommentaarina tai kannanottona. Vaikka fiktiolle ominaisina pidettyjen trooppien ja kerronnan rakenteiden käyttö tällaisissa ei-fiktioteksteissä ei olekaan sinänsä epätavallista⁵, aineistossamme toistuva kollektiivisen epifanian kuvaus nostaa kaunokirjallisen ilmaisurekisterin käytön kohosteeseen rooliin tavalla, jota voi pitää poikkeuksellisenä. Vaikuttaakin siltä, että suomalaisten äkillinen mielenmuutos Naton suhteen antautuu herkästi ”kirjallisuudelliselle” kertomisen tavalle, jossa kaunokirjallisuudesta lainatut, hyvin dramaattiset keinot ja mallitarinat koetaan erityisen ilmaisu- ja selitysvoimaisiksi. Analyysimme herättää näin ollen myös pohtimaan, miksi Nato-päätös luo tarvetta sanoittaa suomalaisten kollektiivista kokemusta tällaisella tavalla.

Nato-päätös jaettuna kokemuksesta: kaunokirjallisia trooppeja ja mallitarinoita

Politiikantutkijat ovat keväästä 2022 asti kirjoittaneet runsaasti analyyseja Nato-jäsenyyden hakemisen merkityksestä Suomen turvallisuudelle ja ulkopoliitiikan suunnalle, tätä koskevasta poliittisesta ja julkisesta keskustelusta jännitteineen ja konsensusineen sekä gallupkyselyillä todetun kansalaisten tuen roolista päätöksen taustalla⁶. Journalistiikan emeritusprofessori Kaarle Nordenstreng työryhmineen on puolestaan havainnut, että suomalaisessa Ukrainan sotaan liittyvässä uutisoinnissa korostuu muihin maihin verrattuna erityisen voimak-

kaasti juuri Suomen kansallinen näkökulma⁷. Nato-pää-
töstä koskeva mediakeskustelu kytkeytyy myös tähän
taipumukseen. Kertomuksen- ja kirjallisuudentutkijoina
voimme täydentää näitä tutkimusnäkökulmia tarkaste-
lemalla sitä, miten Nato-päätöksen kerronnallistaminen
muun muassa uutismediassa ja poliittisessa puheessa ra-
kentaa vaikutelmaa tunteellisesta kollektiivisesta koke-
muksesta – ja miten se hyödyntää kaunokirjallisuudesta
tuttuja kerronnan konventioita tämän kokemuksen ku-
vaamiseen. Tällaiset kaunokirjalliset keinot mahdollis-
tavat havaintomme mukaan erityisesti sellaisen tajunnan-
kuvauksen ja kokemuksellisuuden, joka ei tavanomai-
semmilla journalismin tai poliittisen puheen keinoilla
onnistuisi⁸.

Nato-jäsenyyden anominen oli eduskunnan asiantun-
tijamietinnön perusteella tekemä päätös, joka laajasta konsensuksesta huolimatta kirvoitti monenlaisia mielipiteitä ja myös soraääniä. Myös mielipidemittauksissa Nato-jäsenyyden kannatus vaihteli noin 50 ja 75 prosentin välillä kevään 2022 aikana: selkeä enemmistö, mutta ei varsinaisesti yksimielinen kanta. Aineistostamme löytyvissä kertomuksissa tämä poliittinen prosessi ristiriitoineen kuitenkin usein hämärtyy, ja Natoon liittyminen esitetään yksinkertaisesti ”Suomen kansan” tai ”suomalaisten” yhteisenä päätöksenä. Esimerkiksi tietokirjailija Janne ”Rysky” Riiteläinen vertaa Ylen kolumnissaan ”suomalaisten mielenmuutosta” kalaparveen, ”jonka jokainen kala muuttaa uhan edessä samaan aikaan suuntaa”⁹. Poliitikantutkija Johanna Vuorelma puolestaan luonnehtii sitä Ylen haastattelussa käännekohtaksi suomalaisten omakuvaa luovassa ”kansallisessa tarinassa”, jossa ”[i]dän uhka kansakunnan olemassaololle heräsi taas yhdessä yössä”; tähän ”tarinaan” kiteytyy myös ”lupaus, että epäselvä, häilyvä kansallinen identiteetti jää taakse ja tiedämme selkeästi, mitä me olemme”¹⁰. Suomalaisista tulee tällaisessa puheessa yhtenäinen subjekti, jolla on kollektiivinen toimijuus, identiteetti ja jopa tajunta. Tämä itseymmärryksen heräämiseen keskittyvä retoriikka kehystää kollektiivisen kokemuksen nimenomaan epifaniaa.

Epifanialla tarkoitetaan yhtäkkiä valaistumisen tai oivalluksen kokemusta, joka muuttaa kokijan asenteita, arvoja tai toimintaa pysyvästi. Nykyään käsite yhdistetään etenkin romantiikan aikaan, novellimuotoon ja modernistiseen kirjallisuuteen, joiden vaikutuksesta epifaniaa on alettu pitää korostuneen yksilöllisenä kokemuksena¹¹. Kirjallisuudentutkimuksessa puhutaankin *kirjallisesta epifaniasta* erotettaessa käsite sen 1800- ja 1900-lukujen taitetta varhaisemmista merkityksistä, jotka liittyvät uskonnollisuuteen ja kristinuskoon. Epifanian käsitteen määrittely on joustavaa ja eri teoreetikot tapaavat antaa painoarvoa epifanian eri piirteille ja määrittelyehdoille näkökulmasta riippuen¹². Käsiteltiin epifaniaa kaunokirjallisenä muotokeinoana tai kulttuurihistorian läpi kulkevana trooppina, näyttäytyy se kirjallisen kokemuksellisuuden tavoittavana elementtinä. Historioitsija Sari Katajala-Peltomaa ja kertomuksentutkija Maria Mäkelän tapaan¹³ ymmärrämme epifanian kertomuksen ”kokemuksellisen logiikan” avaimena, joka usein kiteyttää,

miksi juuri tietty tarina on kertomisen arvoinen¹⁴. Aineistomme teksteissä Nato-päätöksen kokemuksellisuutta kiteyttävät epifaniat eroavat kuitenkin kaunokirjallisuuden epifanioista juuri siksi, että ne esitetään kollektiivisina ja jaettuina. Toimittaja Saska Saarikoski tiivistää käsittelemämme *kollektiivisen epifanian* luonteen *Helsingin Sanomien* kolumnissaan: ”Suomalaiset katsoivat ympärilleen, näkivät maailman muuttuneen ja kääntyivät itse.”¹⁵

Epifaniakokemus kytkeytyy aineistomme Nato- ja Venäjä-kertomuksissa monenlaisiin kulttuurisesti tunnistettaviin ja kaunokirjallisuudesta tuttuihin kaavamaisiin mallitarinoihin, joiden kontekstissa se saa toisinaan yllättäviäkin lisämerkityksiä. Eräs tällainen toistuva mallitarina on perinteisesti romanssifiktioon ja varhaiseen romaani-kirjallisuuteen yhdistyvä viettelykertomus. Esimerkiksi entinen Ulkopoliittisen instituutin johtaja, europarlamentaarikko Mika Aaltola peilaa *Helsingin Sanomille* presidenttiehdokkaana kirjoittamassaan kirjallisuusesseessä Suomen ja Venäjän suhdetta Juhani Ahon *Juha*-romaniin (1911), jossa venäläinen Shemeikka vokottelee päähenkilön vaimon mukaansa itärajan taa valheellisin lupauksin. Kuten *Juhan* Marjassa, ”myös Suomen luonteessa on ristiriitainen piirre, joka halajaa toiveikkaana Venäjää”, Aaltola kirjoittaa¹⁶. Kirjailija ja tutkija Jari Ehrnrooth puolestaan kuvaa Ylen julkaisemassa kolumnissaan samaan tapaan ”lumoutumista” ja ”harhautumista”, joiden vallassa Suomen ”hyvää tarkoittavat ja hyväuskoiset” presidentit ovat hakshtaneet luulemaan Venäjää ystäväkseen¹⁷. Klassisen viettelykertomuksen tapaan roistomaisen viettelijän hyveellinen mutta naiivi uhri onkin nyt saanut tuta luottavaisuutensa traagiset seuraamukset: ”naamiot on riisuttu” kuten presidentit Sauli Niinistö ja Alexander Stubb ovat kumpikin tahoillaan todenneet¹⁸. Illuusoiden särkymisen jälkeen sekä menneisyyden oletuksia että tulevaisuuden uhkia on arvioitava radikaalisti uudelleen. Epifanian hetkeä Nato-kertomuksissa kehystävätkin sekä menneisyyttä jäsentävät juonilinjat että mahdollisilla tulevaisuuksilla spekuloiivat skenaarit.

Kaunokirjallisina juonielementteinä sekä epifania että viettely ovat erittäin tunnelatautuneita konventioita ja yhdistyvät kirjallisuudessa tyypillisesti mullistavia yksilökokemuksia esittävään subjektiiviseen tajunnankuvaukseen¹⁹. Spekulaatiiviset tulevaisuusvisiot puolestaan yhdistyvät tieteisfiktioon ja dystopiakirjallisuuden lajityyppeihin, joita katsotaan perinteisesti määrittävän intensiivinen immerssiivisyys, jossa lukija kutsutaan eläytymään henkilöhahmojen kokemuksiin²⁰. Onkin mielenkiintoista nähdä tällaisten trooppien ja tarinankerronnan tapojen taipuvan Nato-päätöksiä kerronnallistavassa ja merkityksellistävässä mediakeskustelussa kollektiivisen kokemuksen kuvaamisen välineeksi – ja nimenomaan tavalla, joka kylmän viileän ulkopoliittisen rationalismin sijaan luo mielikuvia voimakkaista jaetuista tunnekokemuksista. Luomamme katsaus Nato-päätöksen käsittelyyn suomalaisessa mediassa avaakin näkymiä siihen, miten kaunokirjalliset keinot taipuvat kollektiivisen kokemuksen jäsentämisen keinoksi nopean muutoksen edessä. Samalla se osoittaa, että kirjallisuustieteellisellä käsitteistöllä ja

teorialla on paitsi selitysvoimaa tätä muutosta koskevien ei-fiktiokertomusten analyysiin, myös aikalaiskriittistä potentiaalia Nato-päätöksen kerronnallistamisen retoristen tarkoituksien tulkintaan.

Epifania kollektiivisena havahtumisena: yksilöstä yhteisöön

Kirjallisuudentutkimuksessa epifania nähdään kirjallisenä keinona, jonka tehtäväksi lankeaa tyypillisesti yksilön käänteentekevä, jonkinlaisen totuuden paljastavan kokemuksen kuvaus. Kirjallisuuden henkilöhahmojen yksityiset oivaltamisen hetket kuvaavat usein muutosta yksilön omassa ajattelussa tai käännettä henkilökohtaisen elämän kurssissa. Vaikka kirjalliset epifaniat tähtäävät kohti ajattelun ylevöitymistä, ne usein lässähtävät antiklimaattisiksi. Proosafiktion epifanisimmat hetket löytyvätkin modernistisesta kirjallisuudesta, jossa henkilöhahmojen epifaniat usein paitsi epäonnistuvat osoittaessaan henkilöhahmon oivalluksen vääräksi tai turhaksi²¹, myös ironisoituvat kertojan pilkatessa henkilöhahmoaan²². Kirjallista epifaniaa sellaisena kuin me sen modernismin perinnön myötä ymmärrämme leimaa siis usein ylevän ja arkisen, henkilökohtaisen ja universaalin kokemuksen ristiriitaa. Tällainen ambivalenssi tuntuu uupuvan monien mediakertomusten banaaleista epifanioista, jotka johtavat yksiselitteisesti parempaan suuntaan yksilön elämässä ja ajattelussa. Kuten aiemmassa tutkimuksessa on huomattu, koskettavien yksilötarinoiden kerrottavuus mediadiskurssissa nojaa usein tällaiseen epifanian hetkeen²³.

Aineistomme Nato-epifaniat noudattavat usein samaa kerrottavuuden logiikkaa. Niissä Suomen Natoon liittyminen näyttäytyy pelastuksena tai kiistattomana päätöksenä Venäjän aiheuttamasta turvattomuuden tunteesta ja pelkoa potevalle Suomen kansalle, kuten näissä esimerkeissä Ylen artikkelista ja *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksesta: ”Kansan syvät rivit kääntyivät jäsenyyden puolelle lähes yhdessä yössä”²⁴ ja ”Suomalaiset tekivät päätöksen Natoon liittymisestä šokkitilanteessa”²⁵. Kollektiivin havahtuminen Natoon liittymisestä oikeana ratkaisuna esitetään nopeana ja totaalisenä käänteinä tunteita etualaistaen. Esimerkeissä epifaniaa käytetään yksilökokemusta korostavista kirjallisista epifanioista poiketen kuvaamaan nimenomaan Suomen kansan kollektiivista kokemusta – usein me-muotoista kerrontaa hyödyntäen. Esimerkiksi Aaltola sanaili *Helsingin Sanomiin* presidenttiehdokkaana kirjoittamassaan esseessä: ”Keitä me olemme ja mihin olemme menossa? [...] Me mietimme, onko Venäjän aggressio Ukrainassa Vladimir Putinin sota, Venäjän sota vai venäläisten sota?”²⁶ Tällainen kollektiivinen kerronta välittää yksilökokemuksen sijaan vaikutelmaa kollektiivisesta subjektista toimijana ja kokijana.

Kirjallisuudentutkija Natalya Bekhtan mukaan kerronnasta tekee kollektiivista sen tuottama yhteisöllisyys ja *me-ääninä* tulkittavissa oleva kollektiivinen subjekti²⁷. Monikon ensimmäisen persoonan käytöllä Aaltolan teksti luo vaikutelman tällaisesta äänestä ja sen edustamasta yhteisöllisyydestä²⁸. Yhteisöllinen me-ääni rakennetaan

tekstiin kaunokirjallisuudesta tutun keinovarannon avulla esimerkiksi fiktion tunnuspiirteenäkin pidettyä kirjallista tajunnankuvausta²⁹ eli henkilöhahmon ääneen lausumattomien ajatusten esitystä hyödyntäen. Aaltolan tekstissä huomio kiinnittyy etenkin osioihin, jotka kuvaavat kollektiivin yhteisiä ajatuksia, mutta myös arveluihin *Juha*-romaanin nimihenkilön mietteistä: ”Tässä ajassa Juha olisi huolissaan siitä, mitä Venäjä voi irti saada. Hän pyrki kiinnittämään asiat vahvasti ja estämään sen, että raja nähtäisiin liukuvana piirteenä. Hän rakentaisi raja-aitaa ja linnoittaisi Suomea idän uhkaa vastaan.”³⁰ Tajunnankuvausta ei siis esiinny Aaltolan esseessä ainoastaan kollektiivisen Suomen kansa -subjektin tunteiden kuvauksessa, vaan myös hypoteettisen, mahdollisuuksia maalailevan ja vaihtoehtoisia tapahtumakulkuja esiin kutsuvan kerronnan muodossa.

Aaltola spekuloi Suomen tulevaisuutta sekä kuvaamalla kokonaisen kollektiivin ajatuksia että esittämällä – vaikkakin vain vertauskuvallisesti – fiktiivisen romaanin henkilön kuvitteellisia pohdintoja relevantteina, jopa auktoriteetinomaisina näkemyksinä ajastamme. Useiden tekstilajien (esimerkiksi esseen) kohdalla suoraviivainen jako kaunokirjallisuuteen – tai fiktion – ja tietokirjallisuuteen ei saumattomasti päde³¹. Aaltolan esseen retoriikassa spekulointi onkin varsin tehokas keino, mutta tekstin tiedonintressin ja poliittisen ulottuvuuden pohdinta tuo luentaan haasteita. Aaltolan tapa käyttää tajunnankuvausta on kiinnostava, koska se paitsi pyrkii rakentamaan kollektiivista kokemuksellisuutta ja yhteisöllistä me-ääntä, myös vahvistaa hänen turvallisuuspoliittista näkemystään: ”Näin Ahoa voi tulkita sekä sallia hänen antaa rahtunen viisautta Suomen ulkopoliittikan ajallisiin trendeihin tässä ja nyt.”³² Virke näyttäytyy suorastaan varovaisena verrattuna muihin Aaltolan esseen päätöksellisiin tulkintoihin. *Juhan* tarjoama ”rahtunen viisautta” paljastaakin kirjoittajan poliittiset intressit ja vaikuttamispyrkimykset.

Kysymys kollektiivisesta subjektista ja kokemuksesta on entistä tärkeämpi, kun pohdimme tämän subjektin rajautumista. ”Suomen kansa” tai ”suomalaiset” ei ole yksiselitteisesti rajattavissa oleva ihmisjoukko, vaan pikemminkin arvopohjainen tapa rakentaa identiteettiä ja jatkuvuuden vaikutelmaa. Aineistomme tekstien pohjalta voikin kysyä, mikä tai kuka on Suomen kansa, ja keitä siihen kuuluu. Presidentti Stubb vetoaa niin ikään kollektiivista kerrontaa hyödyntäen suomalaisiin tai Suomen kansaan omassa presidenttiehdokkaan kirjallisuusseksessään: ”[Sofi Oksanen] on uskaltanut puhua Venäjästä sellaisena kuin se on – imperialistisena, häikäilemättömänä ja aggressiivisena. Me Suomessa olemme sen tienneet, mutta emme ole sitä ääneen uskaltaneet sanoa.”³³ Asemoimalla ”meidät” sekä tietoisiksi Venäjän mahdollisesta uhasta että pelokkaiksi puhumaan siitä ääneen, Stubb rakentaa vaikutelmaa yhteisestä, kaikkien suomalaisten jo pitkään salaa jakamasta mielipiteestä. Tällaisen takavuosien ilmapiirin uudelleentulkinnan voi kyseenalaistaa, mutta retorisenä keinona se luo voimakkaan mielikuvan suomalaisten kollektiivisesta tajunnasta ja iden-

”Epifanian yhtäkkiseen luonteeseen kuuluu, että sen laukaisee jokin triviaali asia.”

titeetistä. Stubbin essee on kirjoitettu henkilökohtaisia kokemuksia ja pohdintoja viljelevään päiväkirjamuotoon, jota vasten kollektiivinen me-ääni nousee yllättävänä.

Sekä Aaltolan että Stubbin esseissä kollektiivinen kerronta ja epifania kaunokirjallisina keinoina kuvaavat havahtumista Venäjän petollisuuteen etenkin tiuhaan toistuvan ”naamioiden riisumisen” metaforalla. Epifanian yhtäkkiseen luonteeseen kuuluu, että sen laukaisee jokin triviaali asia. Fiktiossa epifanian laukaisija on usein jokin konkreettinen tapahtuma, mutta Stubbin esseessä naamioiden riisumisen metafora näyttää oleellista roolia niin yksilötason kuin kansallisen kollektiivinkin havahtumisessa:

”HELMIKUU 2022. Venäjä hyökkää Ukrainaan.

Palaan taas *Puhdistukseen*, kun sota alkaa. Kolmas kerta toden sanoo. Naamiot riisutaan. Myös Suomessa ymmärrämme, että paluuta vanhaan ei ole. Otamme lopullisen askeleen länteen.

Meistä tulee sotilasliitto Naton jäsen.”³⁴

Naamioiden riisuminen toimii Stubbin esseen lisäksi yleisemminkin mediassa suomalaisten Venäjä-tuntoja luonnehtivana metaforana, joka kielellistää sitä, mikä saa ihmiset ymmärtämään Venäjän ja Putinin raakalaismaisuuden. Naamion alta ei paljastu ainoastaan yhtä ravisuttavaa tapahtumaa tai tekijää, vaan liuta 2000-luvun tapahtumia Georgian sodasta, Krimin valtauksista ja suomalaispoliitikkojen epäilyksistä aina vuoden 2022 hyökkäykseen asti. Sekä yksilöiden että kollektiivin havahtumisen Venäjän petollisuuteen tekee epifaniseksi yhtäältä näiden historian tapahtumien ja niihin liittyvien tunteiden kiteytyminen ja toisaalta totuuden paljastuminen, jotka molemmat kiteytyvät naamioiden riisumisen metaforassa. Ukrainan sotaa edeltänyttä aikaa leimaa monissa aineistomme teksteissä myös itsepetos,

josta on havahduttu asioiden todelliseen laitaan³⁵. Aaltolan poleemisin sanoin ”[a]jassamme vallitsee kotiinpaluu poikkirajallisuuden harharetkiltä”³⁶.

Fiktiossa yksilön jopa intiimiä kokemusta kuvaava epifania taipuu aineistomme ei-fiktiivisissä teksteissä nimenomaan yhteisesti suomalaisten tai oletetun ”Suomen kansan” jakamaksi kokemukseksi. Kontekstin ja tarinallisen ympäristön vaihtuessa korostuneen yksityisen kokemuksen kuvauksen väline valikoituu kerronnallistamaan suuren kollektiivin kokemusta. Yksilön kokemus kuvaamassa jotain yleistä tai laajempaa kollektiivia ei itsessään ole tavatonta, mutta epifanian tutkimuksessa on korostettu sen luonnetta juuri yksityisen kokemuksen kuvaajana. Kiinnostavaa onkin, kuinka kirjallisuuden vakiintunut trooppi voi tehostaa tajunnankuvauksella epifanialle epätyypillisen eli kollektiivisen subjektin kokemusta juuri ei-kaunokirjallisessa tekstissä. Yhteisöllisen kokemuksen kuvaus ja jopa hurmoksellinen kieli yhdistettynä kansan tunnon kuvauksiin tuovat mieleen modernistisen kirjallisuuden ylevien epifanioiden sijaan uskonnollisävytteisen heräämisen tai kääntymyksen, josta epifanian käyttö kirjallisuudessa juontaa juurensa. Yhteisöllisyyttä luova kollektiivinen epifania kurottua kohti epifanian alkuperäistä merkitystä uskonnollisena kääntymyksen kokemuksena³⁷.

Katajala-Peltomaa ja Mäkelä ovat vertailleet keskiajan kristillisiä kääntymyskertomuksia ja sosiaalisen median esimerkinomaisia yksilötarinoita³⁸. He huomauttavat, että sosiaalisen median toimintalogiikka tykkäämisineen ja jakoineen muovaa yksilökokemuksista paitsi normatiivisia totuuksia myös kollektiivisesti tunnistettavia ja tunnustettavia kokemuksia. Nämä kokemukset noudattavat usein tiettyä mallitarinaa eli toistuvaa, kulttuuriisesti tunnistettavaa juonikaavaa, jolla on suuri rooli identiteettiä, arvoja ja elämän ymmärtämistä koskevissa kysymyksissä.³⁹ Myös aineistomme epifaniat ovat usein

osa yksilökokemuksista kumpuavia kääntymyskertomuksia, joista kollektiivinen kerronta muovaa kaikkia suomalaisia edustavia ja näin ollen myös normatiivisia⁴⁰. Näissä kertomuksissa yksilön kokemus edustaa siis koko kansakunnan mielenmaisemaa.

Katajala-Peltomaan ja Mäkelän tutkimista normatiivisista yksilötarinoista poiketen oman aineistomme epifaniat ovat kuitenkin jo lähtökohtaisesti kollektiivisiksi sanallistettuja. Esimerkiksi kirjailija Jari Tervo kuvaa *Helsingin Sanomien* kirjoittamansa kolumnin alussa, kuinka ”Suomen kansa ajoi politiikkajensa ohi Nato-asiassa. Venäjän bruttaali sota Ukrainassa avasi kansalaisten silmät.”⁴¹ Myös *Helsingin Sanomien* pääkirjoitus vihjaa nimenomaan kansalaisten ymmärtäneen poliitikkoja paremmin, mitä Venäjän hyökkäys tarkoitti tulevaisuuden kannalta: ”Päättäjät yllättyivät, mutta suomalaiset tiesivät, mitä hyökkäys tarkoitti.”⁴² Esimerkeissä korostuu tässäkin tapauksessa kollektiivisen epifanian hetken merkitys yhteisön arvojen muovaajana. Jaettavuuden logiikan sijaan kollektiivisuus kumpuaa kuitenkin Tervon kolumnissa ja pääkirjoituksessa jo valmiiksi yhteisesti jaetusta kokemuksesta – kollektiivin kertomus ei siis ole vain kooste edustavista yksilökertomuksista.

Aineistossamme on myös tekstejä, joissa kertomuksen subjektin yksilökokemus rinnastuu muiden suomalaisten hyvin samankaltaiseen kollektiiviseen epifaniaan, ymmärrykseen Venäjän viheliäisyydestä ja Natoon liittymisestä ainoana oikeana ratkaisuna. Kyse ei välttämättä kuitenkaan ole yksilöiden ja kollektiivin samankaltaisista kokemuksista, vaan niiden kerronnallistamisesta samassa epifanian kehityksessä. Keskustapuolueen kansanedustajien Nato-kannoista kertova uutinen on otsikoitu ”Kansanedustaja Hanna Kosonen kertoo, miksi hän teki täyskäännöksen Naton kannattajaksi”⁴³. Myöhemmin samassa artikkelissa kirjoitetaan toisenkin edustajan kertoneen ”Hanna Kososen tavoin, että oli pyörtänyt Nato-kantansa täysin”⁴⁴. Tämänkaltaisissa esimerkeissä on kyse yksityisten kokemusten vertailun ja samanmielisyyden löytämisen sijaan henkilökohtaisen arvopohjaisen käänteen nostamisesta normatiiviseksi esimerkiksi⁴⁵.

Esimerkin painoarvo tuntuu muuhun aineistoon vertaillen huomattavan merkitykselliseltä, kun ”täyskäännöksen Naton kannattajaksi” on tehnyt kansanedustaja rivikansalaisen sijaan. Kososta käsittelevä artikkeli osoittaa kuitenkin kiinnostavalla tavalla kohti omaa kerronnallistamisen prosessiaan: tyyppillisen klikkiotsikon tapaan *Helsingin Sanomien* otsikko poikkeaa artikkelin leipätekstistä, josta paljastuu Kososen mielenmuutokseen johtanut pitkä ja harras puntarointi yhtäkkisen havahtumisen sijaan. Tämä ristiriita paljastaa, ettei Kosonen suinkaan muuttanut Nato-kantaansa epifanian seurauksena. Vaikka kyse ei siis aiemmin käsittelemiemme esimerkkien tavoin ole epifaniasta, myötäilee uutinen epifanisten kääntymysten ja oivallusten tavoin logiikkaa, jossa mielenmuutoksen kerrottavuutta kasvattaa mielikuva yhtäkkisyydestä. Retorisena valintana otsikon ”täyskäännös” luo vaikutelmaa menneen ja uuden mielipiteen vastakkainasettelusta sekä nopeasta muutoksesta.

Epifania kertomuksen käännekohtana: näkymät menneeseen ja tulevaan

Nato-päätöksen kiteyttävä suomalaisten kollektiivinen epifania kerronnallistetaan tyyppillisesti käännekohtana Suomen historiassa – erityisesti suhteessa Venäjään – jossa yhteisenä ja jaettuna esitetty käsityksemme tulevaisuuden uhkista ja mahdollisuuksista muuttuu perustavanlaatuisesti ja samalla menneisyys asettuu täysin uuteen valoon. Äkillinen havahtumisen hetki merkityksellistyy yhtäältä mahdollisia tulevaisuuksia hahmottelevien kertomusten kautta. Tällaisissa skenaarioissa, joita tabloidimedian ohella on rakenneltu myös esimerkiksi Ylen verkkosivuilla, spekuloidaan yleensä Venäjän Suomeen lähitulevaisuudessa kohdistamalla sodan uhkalla⁴⁶. Toisaalta aineistossamme toistuu menneisyyttä uudelleen tulkitseva juonne ”naamioiden riisumisesta”, ”teeskentelyn lopettamisesta” ja ”kotiinpaluusta poikkirajallisuuden harharetkeltä” – ajatus, että vuotta 2022 edeltänyt käsityksemme Venäjästä on ollut silkkaa unta ja illuusiota, ellei jopa vanhan vihollisen ”lumoihin” joutumista tai suorastaan sen viettelemäksi tulemistä⁴⁷. Nykyhetki epävarmuuksineen esitetään näin historian taitekohtana, jota määrittää voimakas ja dramaattinen jännite yhtäältä menneisyyden ja tulevaisuuden, toisaalta toden ja kuvitelman välillä.

Varsinainen epifanian hetki onkin aineistomme Nato-päätöksiä koskevilla kertomuksissa juonellinen kiintopiste, josta käsin sekä projisoidaan mahdollisia tulevaisuuksia että tulkitaan menneisyyttä. Kohtalokas, kaiken muuttava hetki, josta käsin ”Suomen turvallisuutta on mietittävä kokonaan uusin silmin”⁴⁸ avaa tilaa ja tarvetakin sanallistaa molempia radikaalisti uudelleen. Menneisyyttä uudelleenjäsentävissä kertomuksissa Suomen ja Venäjän suhde saa toisinaan jopa traagisen romanssin piirteitä: Aaltola ja Ehrnrooth sijoittavat aiemmin kuvattuun tapaan epifanian hetken käännekohtaksi viettelykertomuksen kaavassa, jossa viettelijän uhri tajuaa tulleenensa höynäytetyksi. Kokemukseen liittyvä pettymys, ellei suorastaan särkynyt sydän, henkilöidään usein jälkiviisaasti hyviä Venäjä-suhteita vaalineisiin presidentteihin, Sauli Niinistöön ja Tarja Haloseen. Etenkin Aaltolan tavassa tulkita tapahtumia viettelyksen ”korruptoimaksi” uhriksi on kuitenkin joutunut koko ”Venäjää toiveikkaana halajava” Suomen kansa, jonka on nyt katkeran kokemuksensa jälkeen opittava, että ”idän lumon viettelevän vaikutuksen” torjuminen on ainoa tapa elää vapaana.

Toisenlaisen esimerkin onnettomasta romanssikertomuksesta tarjoaa *Helsingin Sanomien* toimittaja Laura Saarikoski, joka samastaa Suomen Venäjä-suhteen alkoholistin puolison selviytymistarinaan: ”Suomi on ollut kuin perheväkivallan uhri, jonka täytyy olla aina valmis uuteen deliriumkohtaukseen. Yritetään rauhoitella naapuria, mutta pidetään käsillä pyssy, kotivara ja matkalippu länteen, kaiken varalta.”⁴⁹ Tässä versiossa tarinasta epifania merkitsee hetkeä, jona uhri vihdoinkin oivaltaa, että hänen on lopullisesti jätettävä väkivaltainen kumppaninsa. Viettelykertomuksen edustamaan petetyn uhrin rooliin

”Romanttisten ja traagisten mallitarinoiden ohella Nato-päätöstä kollektiivisena epifaniana on kytketty myös perinteiseen kasvukertomuksen (Bildungsroman) kaavaan.”

verrattuna Saarikosken tapa tarinallistaa Nato-päätöstä antaakin Suomelle aktiivisemman toimijan osan. Avoimeksi jää, mikä sotkuinen tunteiden vyyhti – pelkoa, tottumusta, velvollisuudentuntoa, ehkä rakkauttakin – on pitänyt epifanian kokijan tähän asti onnettomassa suhteessaan, mutta kun lähdön hetki tulee, tämä tietää mitä tehdä, kokoaa resurssinsa eikä katso taakseen. Yllätetyksi tulee sen sijaan jätetty Venäjä: ”Lähtivät Natoon, miksi ihmeessä? Meillähän meni niin hyvin.”⁵⁰

Tällaisten romanttisten ja traagisten mallitarinoiden ohella Nato-päätöstä kollektiivisena epifaniana on kytketty myös perinteiseen kasvukertomuksen (*Bildungsroman*) kaavaan. Esimerkiksi *Hel-singin Sanomien* päätoimittaja Antero Mukka luonnehti Natoon liittymistä keväällä 2023 yhdeksi merkittäväksi käänteeksi ”kansakunnan isoon kasvutarinaan”, jonka jälkeen ”Suomi ei ole ennallaan”. Tässä tavassa tulkita menneisyyttä Nato-kannan muutos ja siitä seurannut päätösten sarja merkityksellistyy lapsuuden loppuna, kenties traumaattisena mutta välttämättömänä; sen jälkeen Suomi on saavuttanut aikuisuuden ja valmis ottamaan sille kuuluvan, vastuullisen aseman maailman näyttämöllä. ”Edessä on uusia mahdollisuuksia, mutta myös luopumisen tuskaa”, Mukka kirjoittaa. Kuten Saarikosken perheväkivalta-analogiassa, myös tässä Nato-päätöksen kerronnallistamiseen käytetyssä mallitarinassa epifanian kokemukseen yhdistyy ristiriitaisia tunteita: yhtäältä voimaantumista ja vapauden riemua, toisaalta surua, kaipausta ja tuntemattoman pelkoa.

Nato-jäsenyyteen liittyvässä tulevaisuuspuheessa korostuvat yhtäältä niin ikään epätietoisuus ja epävarmuus. ”Tarinan Nato-osuus on vasta alkamassa, ja emme voi olla varmoja mihin se vie”, kiteyttää esimerkiksi Vuorelma. Toisaalta välillä päätöstä merkityksellistetään hyvinkin pitkälle vietyjen tulevaisuuskertomusten valossa. Esimerkiksi tietokirjailija ja fysiikan professori Kari Enqvist rakentaa

Ylen julkaisemassa kolumnissaan kertomusmuotoisen tulevaisuusskenaarion spekulatiivisesta fiktiosta tuttuun ajatusleikkimäiseen tapaan:

”Kuvitellaan hetki, että jonain kauniina päivänä Venäjä saa päähänsä, että Suomen raja on liian lähellä Pietaria. Ajatus on absurdi mutta niin on Ukrainan sotakin. Oletetaan siis, että Venäjä julistaa, että sillä on legitimejä turvallisuusintressejä ja vaatii siksi suojavyöhykettä, joka ulottuu Turun rauhan rajalle. [...] Turun rauhassa Venäjän puolelle rajaa jäivät mm. Hamina, Lappeenranta ja Savonlinna. Niiden kaappaamiseksi Venäjä suorittaa tulivalmisteluja. Ne iskeytyvät meihin, jotka odotamme junaa Kouvolan tai Mikkelin asemalla paetaksemme taistelujen tieltä. Jälki on karmivaa. Tässä sodassa me siviilit kyyhötämme piiritetyn Kotkan kellareissa ja kuuntelemme räjähdyksiä. Me hautaamme kuolleitamme miehitetyn Imatran puistoihin ja rukoilemme vihollissotilaita, etteivät he teloittaisi meitä siihen paikkaan. Mutta ehkä kiitos Suomen suhteellisen voimakkaan armeijan, kiitos päättäväisten nuorten, aseet viimein vaikenavat. Ehkä menetämme vain Lappeenrannan.”⁵¹

Enqvistin skenaario rakentuu spekulatiiviselle ”mitä jos”-premissille: ”Mitä jos Venäjä kohta hyökkäisi Suomeen?” Vastaava skenaario löytyy myös Ylen toimittaja Sanna Savelan artikkelista, jossa reportaasia viranomaisien valmiusharjoituksista Itä-Suomen evakuoimiseen kriisitilanteessa elävöittää fiktiivinen tarina sodan jaloista pakenevasta joensuulaisesta lapsiperheestä⁵². Molemmat skenaarit maalailevat näkymiä pelottavista tulevaisuuksista, jotka kevään 2022 kollektiivisen epifanian valossa tuntuvat yhtäkkiä täysin mahdollisilta. Tällaisessa fiktiolla ryydityssä tulevaisuuspuheessa kuvitteelliset skenaarit eivät kuitenkaan varsinaisesti tuota tulevaisuuden riskejä koskevaa tietoa, vaan niiden rooli on pikemminkin

tarjota kiintopiste yleisön tulevaisuuteen kohdistamille peloille ja huolille.

Ei-fiktiiviset skenaariot tulevaisuuden katastrofeista välittävätkin yleensä lähinnä vaikutelmaa uhkasta kokemuksellisella eläytymisen tasolla⁵³. Tässä mielessä ne muistuttavat esimerkiksi dystooppista ilmastofiktiota, joka pyrkii tekemään lukijoiden arkikokemuksen ulkopuolelle jäävän, globaalin mittakaavan kriisin seurauksia koettavaksi konkreettisesti, tässä ja nyt⁵⁴. Tulevaisuutta koskevan pelon ruokkimisen eettisyydestä journalistisissa teksteissä voi tässä maailmantilanteessa olla montaa mieltä⁵⁵. Yhtä kaikki dystopiafiktio keinojen käyttö journalistisissa kielii siitä, että kaunokirjallisuuden ilmaisuperttoari koetaan tulevaisuuden uhkien kerronnallistamisessa selitysvormiksi tavalla, johon tiukasti faktoissa pitäytyvä riskipuhe ei yllä. Tulevaisuuskertomukset ovat tiettyssä mielessä joka tapauksessa aina fiktioita: määritelmällisesti ne kuvaavat keksittyjä tapahtumia ja sellaista todellisuutta, jota ei ainakaan vielä ole olemassa. Tiedollisesta näkökulmasta kertomus mahdollisesta tulevaisuudesta onkin lähinnä heuristinen työkalu, jonka avulla voi tulkita nykyhetkeä⁵⁶. Esimerkiksi Enqvistin skenaario pyrkii selittämään, miksi ikääntyneet suomalaiset ovat innokkaammin Nato-jäsenyyden kannalla kuin nuoremmat.

Enqvistin skenaarion julkilausuttu tarkoitus ei siis ole ennakoita mitään tulevaisuudessa mahdollisesti hämmöttävää konfliktia. Sen sijaan se kutsuu lukijaa samastumaan ikääntyneiden suomalaisten traumaattisiin sotakokemuksiin lähitulevaisuuteen sijoittuvan ajatusleikin valossa ja pyrkii näin luomaan empatiaa Venäjän tässä päivässä herättämiin pelkoihin. Tätä eläytyä samastumista ruokkii tapahtumia tarinamaailman sisältä käsin kuvaava, me-muotoinen kollektiivikerronta, jossa Enqvist asemoi itsensä yhdeksi sodan jalkoihin jäävistä siviileistä. Vaikka kerronta ei sisälläkään varsinaista kertojan tai muiden henkilöhahmojen sisäisyyden esitystä, tarinan keskiössä ovat voimakkaat kokemukset, jotka esitetään epäsuorasti tunteellisesti latautuneiden ja kehollista immersivisyyttä tuottavien verbivalentojen kautta: ”kyyhötämme” ja ”rukoilemme”⁵⁷. Me-muotoisuus häivyttää tarinasta kertovan yksilön ja korostaa sen sijaan näiden kokemusten – pakolaisjunan odotuksen, pommisuojoissa piileskelyn, improvisoitujen hautajaisten ja jaetun kauhun – kollektiivisuutta kaikkien Itä-Suomen siviilien keskuudessa. Lopussa kerronta laajenee myös laajemmalle kansallisen kollektiivin tasolle, jolla ”ehkä menetämme Lappeenrannan” ja yhteinen trauma ”kaikuu vuosikymmenien lävitse ja on läsnä vielä silloinkin, kun nuo maataan urheasti puolustaneet nuorukaiset ovat jo vanhoja”⁵⁸.

Nato-päätöksen edustama epifanian hetki saa merkityksiä tämän tulevaisuusspekulaation valossa yhtäältä vanhojen haavojen aukeamisena, toisaalta äkillisesti synkistyneenä käsityksenä tulevaisuuden riskeistä ja mahdollisuuksista. Skenaariota itseään leimaa menneisyyden traumojen ja tulevaisuutta koskevien pelkojen yhteen kietoutuminen, joka päättyy luomaan vaikutelman syklisestä ajallisuudesta: Venäjän uhkaan havahtuminen kerron-

nallistuu käänteinä itseään toistavassa historiassa. Sama syklisyys näkyy myös Savelan artikkelissa Itä-Suomen maakuntien evakuoinnista, jossa tarinaa ”evakkomatkasta vuonna 2022” kuvittavat 1940-luvun valokuvat Karjalan evakoista. Lähitulevaisuuteen projisoitu uhka esitetään siis paralleelina, ellei suorastaan toisintona, talvi- ja jatkosodan tapahtumista. Se näyttäytyy näin käytännössä uutena lukuna laajemman mittakaavan artikuloimattomassa mutta selvästi tunnistettavassa kertomuksessa ”Suomen sodista” ja Venäjästä ”ikuisena arkkihollisena”⁵⁹ – kertomuksessa, joka on muodostunut kanoniseksi tavaksi jäsentää suomalaisten yhteistä sotakokemuksiin liittyvää ”muistamisen kulttuuria”⁶⁰.

Tällainen kansallista itseymmärrystä määrittävä ”suuri kertomus” kantaa mukanaan omaa voimakasta tunnelataustaan, traumaattisia muistoja ja isänmaallista paatosta, jotka päätyvät Enqvistin ja Savelan tulevaisuuskertomusten myötä määrittämään Nato-epifanian kiteyttämää kollektiivista kokemusta. Tämä kanoniseen kulttuuriseen kertomukseen punoutuminen korostaa entisestään Suomen tai suomalaisten yhtenäisyyttä tämän mullistavan kokemuksen läpi käyvänä ja peruuttamattomasti muuttamana subjektina. Erityisen huomionarvoista sekä Enqvistin että Savelan sotaskenaarioissa on, että niiden asemointi osaksi tällaista suomalaisten kansallista ”tarinaa” myös etäännyttää niissä kuvattua kokemusta juuri siitä ukrainalaisten sotakokemuksesta kuvaavasta mediatekstien tulvasta, joka on luonut tällaisille skenaarioille tilausta. Suomen kansa kollektiivisena kokijana määritetty näissä kertomuksissa suhteessa ennen kaikkea omaan yhteiseen historiaansa, kamppailuunsa ja traumaansa – ei niinkään toimijana muiden joukossa uutena geopolittisten kriisien aikana. Tässä mielessä myös kollektiivinen epifania näyttäisikin merkityksellistyvän klassisen kirjallisen epifanian tapaan pohjimmiltaan sisäänpäin kääntyneenä kokemuksena, joka kaikessa jaettuudessaankin eristää kokevan subjektin omaan maailmaansa.

Jos epifanian hetki hahmotetaan Vuorelman sanoin käänteinä, jossa ”epäselvä, häilyvä kansallinen identiteetti jää taakse”, Nato-kääntymys ei tämän suuren kertomuksen valossa olekaan murros niinkään Suomen suhteessa Venäjään, vaan pikemminkin suomalaisten suhteessa omaan kollektiiviseen toimijuuteensa – eräänlainen kansallisen subjektuuden kiteytyminen. Jos kansakunta on tähän saakka seurannut suuren kertomuksensa merkitsemää historian polkua haparoiden, kinstellen ja toistuvasti harhateille eksyen, nyt päästään vihdoin marssimaan hyvässä järjestyksessä kohti yhdessä valittua tulevaisuutta. On kuitenkin kyseenalaista, missä määrin tällaisen heräävän itseymmärryksen kuvaaminen kollektiivisena epifaniaa kykenee tavoittamaan suomalaisten toimijuutta osana globaalia maailmaa. Tämänkaltaista kokemuksellisuutta korostavan kerronnallistamisen vaarana voi olla, että se päättyy rajoittamaan mahdollisuuksiamme ennakoita tulevaa muutoin kuin yksipuolisten ja yksinkertaistavien omaa menneisyyttämme jäsentävien kertomusten valossa.

”Nato-päätöstä kuvaavaa ja sille merkityksiä antavaa tarinankerrontaa suomalaisessa mediassa on mielekkäintä tulkita yritykseksi ymmärtää ja sanallistaa nopeita ja mullistavia käynnissä olevia tapahtumia.”

Lopuksi: Nato-epifanian monet merkitykset

Nato-päätöstä kuvaavaa ja sille merkityksiä antavaa tarinankerrontaa suomalaisessa mediassa on mielekkäintä tulkita yritykseksi ymmärtää ja sanallistaa nopeita ja mullistavia käynnissä olevia tapahtumia. Kertomusmuoto taipuu tällaisessa käytössä heuristiseksi työkaluksi, jonka avulla tapahtumien välille saadaan rakennettua mielekkäitä syy-seuraussuhteita. Kertomuksen luonteeseen esitysmuotona kuitenkin kuuluu eräänlainen sisäänrakennettu retrospektiivisyys⁶¹. Jäsentäessään kokemusta ymmärrettävään muotoon kertomus tulkitsee sitä ikään kuin ajallisen etäisyyden päästä – siitä huolimatta, että tällaista etäisyyttä ei vielä ole. Näin tehdessään se yksinkertaistaa ja yhdenmukaistaa, sitoutuu yhteen tulkintaan tapahtumien välisistä suhteista ja sulkee muut vaihtoehdot ulos. Kollektiivisen kokemuksen sanoituksen välineenä kertomusmuoto jättää näin ollen heikosti tilaa kokijaryhmän sisäiselle variaatiolle, ja nopeasti muuttuvan nykyisyyden tai epävarman tulevaisuuden esitystapana se ei kunnolla tavoita mahdollisuuksien moneutta ja avoimuutta. Tätä kertomusmuodon ja tiedonvälityksen ristiriitaa pohtii osuvasti *Helsingin Sanomien* mielipidekirjoitus: ”Miten on mahdollista kutsua Nato-tiedotusta keskusteluksi? Miten on mahdollista, ettei meillä ole varaa yhteenkään Nato-vastaiseen, kriittiseen tai edes kyselevään ja uteliaaseen kannanottoon?”⁶²

Toisaalta juuri tältä kannalta onkin mielekästä tarkastella Nato-päätöksen kerronnallistamista suomalaisessa mediassa tässä hetkessä, jossa mikään yksittäinen tapa merkityksellistää siihen liittyvää kollektiivista kokemusta ei ole vielä ehtinyt muodostua hallitsevaksi. Aineistomme ei tarjoa näistä kerronnallistamisen tavoista sellaista kattavaa kuvaa, jonka perusteella voisi tehdä kovin vahvoja väitteitä esimerkiksi tiettyjen tarinarakenteiden tyypillisyydestä, ja tällaisten yleistysten tekeminen olisi joka tapauksessa luultavasti ennenaikaista. Sen sijaan aineisto osoittaa

niiden merkitysten moneutta, joita Nato-päätökselle kollektiivisena epifaniaa annetaan sekä kaunokirjallisuudesta ja populaarikulttuurista tuttujen kerronnan tapojen monipuolista käyttöä näiden merkitysten rakentajana. Toisaalta se antaa myös osviittaa siitä, miten itse epifania joustavana trooppina sekä siihen kytkeytyvät mallitarinat mahdollistavat tietynlaisia tapoja kerronnallistaa suomalaisten suhdetta Natoon ja Venäjään ja sulkevat muita ulos.

Yksi oleellisista kollektiivisen epifanian merkityksistä liittyy aineistomme teksteissä konsensuksen vaikutelman luomiseen. Kollektiivisen epifanian avulla rakennetaan homogeenistä suomalaisten joukkoa, jonka yhteinen kokemus Natoon liittymisen tarpeellisuudesta sitoo yhteen: ehkä emme tiedä vielä, mihin ”tarinan Nato-osuus vie”, mutta joka tapauksessa olemme kaikki yhdessä matkalla sinne. Tällainen kansallisen parviällyn kuvaus häivyttää sisäiset ristiriidat ja poliittiset jakolinjat; korkeintaan tehdään eroa ”kansan” koko ajan Venäjää kohtaan tunteman terveen epäluulon ja naiivien päättäjien välille. Tähän kansallisen kollektiivikokemuksen eetokseen kytkeytyy myös näissä kertomuksissa toistuvasti taustalla vaikuttava suuri kertomus ”Suomen sodista” paitsi yhteisenä traumana, myös kansakunnan yhtenäisyyden riemuvoittona. Kollektiivisella kokemuksellisuudella luodaan voimakasta mielikuvaa myös jaetuista tunteista, kuten pelosta, järkytyksestä ja epäuskosta, jotka kristallisoituvat epifanian hetkessä yhteisesti koettuina. Epifaniaa kerronnallisena ja retorisenä keinona hyödyntäen Natoon liittymisen prosessi ja sitä koskeva päätöksenteko ja mielipideilmapiiri saadaan erinäisillä tunnistettavilla mallitarinoilla kehystettynä paketoitua tunteisiin vetoavaksi ja jokaista suomalaista kollektiivisuuden nimissä puhuttelevaksi, kertomisen arvoiseksi tarinaksi.

Aineistomme kertomukset ovat usein luonnosmaisia kulttuurisesti tunnistettavia mallitarinoita, joita epifaniakokemuksen kuvaus implikoi⁶³: kääntymys-, kasvu- ja

havahtumiskertomuksia sekä hieman yllättäen myös tarinoita viettelyksestä ja tuhoavasta rakkaudesta. Samankaltainen kanoniseen tarinaan kytkeytyminen luo merkitystä myös edellä käsitellyille spekulatiivisille tulevaisuusvisioille. Tässä tapauksessa itseään toistava historia kertomuksen rakenteena jäsentää Venäjää kohtaan tunnettua pelkoa ja epäluuloa osaksi kansallista suurta kertomusta elämästä idästä tulevan alituisen uhkan varjossa. Mainitakoon, että emme oleta näiden mallitarinoiden ja suurten kertomusten olevan aineistomme teksteissä välttämättä tarkoituksellinen retorinen tehokeino. Tällaiset kanoniset kertomukset eivät ainoastaan toimi kokemuksen sanoittamisen välineinä, vaan myös vaikuttavat usein tiedostamattomalla tasolla siihen, millaiseksi kokemus alun perinkin muotoutuu ja millaisia merkityksiä sille kulttuurissa annetaan⁶⁴. Juuri siksi kirjallisuustieteen välineistö voikin auttaa tekemään näkyväksi sitä, millaisesta mallitarinoiden varannosta median rakentamat kertomukset Nato-päätöksestä ammentavat – ja auttaa arvioimaan myös kriittisesti näiden kertomusten tiedollista arvoa, selitysvoimaa ja pyrkimyksiä vaikuttaa ajatteluun.

Aikana, jona suomalaisenkin yhteiskunnan väitetty polarisaatio ja poliittinen kuplautuminen ovat vakiintuneet mediakeskustelussa toistuviksi huolenaiheiksi,

on yhtä kaikki mielenkiintoista, miten aineistomme Nato-kertomusten retoriikassa korostuu kansallisen yhtenäisyyden eetos. Peruuttamattoman muutoksen aiheuttava epifanian hetki merkityksellistyy kautta linjan paitsi havahtumisena Venäjän uhkaan, myös ja ehkä ennen kaikkea kollektiivisen itseymmärryksen heräämisestä ja itserefleksiona, joka yhdistää ”Suomen” tai ”suomalaiset” yhdeksi kokevaksi ja toimivaksi subjektiksi. Kiinnostavalla tavalla kansallinen herääminen kollektiivisen subjektin muovaajana suuntaa huomion myös epifanian historiallisiin merkityksiin uskonnollisena kääntymyksenä, jossa yksityinen kokemus jumalallisesta yhdistyy laajempaan yhteisökokemukseen ja jaettuun arvomaailmaan. Toisaalta tämän jaettuuden esittäminen epifaniakokemuksen muodossa myös korostaa nimenomaan kollektiivisen subjektin sisäänpäin kääntynyttä, omaan itseymmärrykseen keskittyvää oivallusta, mikä on omiaan rajoittamaan kertomuksen mahdollisuuksia kuvata tämän subjektin toimijuutta osana maailmaa. Analyysimme valossa onkin selvää tarvetta myös kriittiselle jatkotutkimukselle siitä, miksi suomalaisten Nato-päätöstä on päädytty kerronnallistamaan mediassa juuri kansallisena havahtumisena, ja mitä jää tämän kertomuksen tavoittamattomiin.

Viitteet

- 1 Esim. Fludernik 1996; Herman 2009.
- 2 Ks. Beja 1971; Head 1992.
- 3 Abbott 2002.
- 4 Aineisto on kerätty tekemällä asiansanhakuja Ylen verkkosivujen ja *Helsingin Sanomien* sähköisistä arkistoista vuoden 2022 helmikuusta alkaen hakusanoilla Nato, Nato-päätös ja Nato-kanta. Hakutuloksista on manuaalisesti valikoitu tarkempaan analyysiin muutamia kymmeniä erityisesti kertomusmuotoa hyödyntäviä tekstejä.
- 5 Vanoost 2021, 404.
- 6 Esim. Linnainmäki 2023; Forsberg 2024.
- 7 Nordenstreng ym. 2024.
- 8 Vrt. Hatavara ja Mildorf 2017, 392–393.
- 9 Riiheläinen 2022.
- 10 Hyytinen 2022.
- 11 Esim. Head 1992; Tigges 1999; Pirinen 2024a.
- 12 Ks. Lisää epifanian määritelmistä Pirinen 2024a.
- 13 Katajala-Peltomaa & Mäkelä 2022, 18.
- 14 Vrt. Pirinen 2024b.
- 15 Saarikoski 2022.
- 16 Aaltola 2023.
- 17 Ehrnrooth 2024.
- 18 Hakahuhta & Rummukainen 2022; Stubb 2024.
- 19 Katajala-Peltomaa & Mäkelä 2022, 25.
- 20 Esim. Ryan 2015, 67–68.
- 21 Tigges 1999, 30–31.
- 22 Pirinen 2024b, 314.
- 23 Katajala-Peltomaa 2022, 25.
- 24 Nieminen 2022.
- 25 *Helsingin Sanomien* pääkirjoitustoimitus 2023.
- 26 Aaltola 2023.
- 27 Bekhta 2017, 165.
- 28 Sama.
- 29 Cohn 1978.
- 30 Aaltola 2023.
- 31 Ks. Virtanen 2020.
- 32 Aaltola 2023.
- 33 Stubb 2024.
- 34 Stubb 2024.
- 35 Esim. Hyytinen 2022; Aaltola 2023; Ehrnrooth 2024.
- 36 Aaltola 2023.
- 37 Vrt. Katajala-Peltomaa & Mäkelä 2022.
- 38 Sama.
- 39 Sama; ks. Abbott 2002.
- 40 Esim. Gustafsson 2022; Stubb 2024.
- 41 Tervo 2022.
- 42 *Helsingin Sanomien* pääkirjoitustoimitus 2022.
- 43 Gustafsson 2022.
- 44 Sama.
- 45 Vrt. Katajala-Peltomaa & Mäkelä 2022.
- 46 Ks. Kraatila 2025.
- 47 Aaltola 2023; Ehrnrooth 2024.
- 48 Hakahuhta & Rummukainen 2022.
- 49 Saarikoski 2024.
- 50 Sama.
- 51 Enqvist 2022.
- 52 Savela 2022; ks. myös Kraatila 2025.
- 53 Ameel 2021, 357.
- 54 Raipola 2018.
- 55 Vrt. Lähde 2018.
- 56 Beckert 2016, 9–10; Liveley 2019, 903.
- 57 Vrt. Cohn 1978, 22–23.
- 58 Enqvist 2022.
- 59 Kivimäki & Hyvärinen 2022, 84–85.
- 60 Kinnunen & Jokisipilä 2011.
- 61 Hatavara ym. 2022, 111.
- 62 Punamäki 2022.
- 63 Vrt. Hyvärinen ym. 2021, 103.
- 64 Katajala-Peltomaa & Mäkelä 2022, 26.

Tutkimusaineisto

- Aaltola, Mika, Venäjän rajan takana vaativat vaarat ja viettelykset, kirjoittaa Mika Aaltola esseessään Juhani Ahon romaanista *Juha*. *Helsingin Sanomat* 19.11.2023.
- Ehrnrooth, Jari, Voivatko lumoutumisen ja harhautumisen vaarat yhä uhata Suomea. *Yleisradio* 1.3.2023. Verkossa: yle.fi/a/74-20076871.
- Enqvist, Kari, Ikääntyneet kaipaavat suojaa Natosta, koska he tietävät, miten ankarasti sodan kärsimys iskee tavallisiin ihmisiin. *Yleisradio* 4.5.2022. Verkossa: yle.fi/a/3-12423601.
- Gustafsson, Mikko, Keskustalaisten Nato-kannat ovat nyt liikkeessä eri puolilla maata – Kansanedustaja Hanna Kosonen kertoo, miksi hän teki täyskäännöksen Naton kannattajaksi. *Helsingin Sanomat* 26.3.2022.
- Hakahuhta, Ari & Anu Rummukainen, ”Ei ole kauheasti muita vaihtoehtoja” – näin valtiojohto päätyi viemään Suomen Natoon. *Yleisradio* 13.5.2022. Verkossa: yle.fi/a/3-12436834.
- Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimitus, Natoon liittyminen osoittaa jälleen, että Suomi toimii, kun on aika toimia. *Helsingin Sanomat* 4.4.2023.
- Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimitus, Nato-prosessi luotiin tyhjistä. *Helsingin Sanomat* 29.4.2022.
- Hyytinen, Tuomas, ”Nyt Suomi voi olla oma itsensä, eikä enää tarvitse teeskennellä” – näin suomalaisten omakuvaa muokataan, kun liitymme Natoon. *Yleisradio* 6.12.2022. Verkossa: yle.fi/a/3-12683434.
- Mukka, Antero, Suomi jättää taakseen historiansa soratiet. *Helsingin Sanomat* 8.4.2023.
- Nieminen, Tommi, Välähdyksiä oudosta vuodesta. *Helsingin Sanomat* 31.12.2022.
- Punamäki, Raija-Leena, Nato-päätöstä ei pidä tehdä pelon ja vihan tunnevyöryssä. *Helsingin Sanomat* 14.4.2022.
- Riiheläinen, Janne, Oppi Nato-optiosta olisi voinut olla riski, mutta toimi tosipaidan tullen kuin junan vessa. *Yleisradio* 31.5.2022. Verkossa: yle.fi/a/3-12462286.
- Saarikoski, Laura, Suomi ei ole enää uhri, joten mitä me olemme? *Helsingin Sanomat* 18.2.2024.
- Saarikoski, Saska, Suomalaiset kääntyivät itse Naton puolelle. *Helsingin Sanomat* 1.9.2022.
- Savela, Sanna, Yli miljoona suomalaista voisi joutua pakenemaan idästä länteen, jos Venäjä uhkaisi sodalla – tällainen olisi evakkomatka vuonna 2022. *Yleisradio* 11.9.2022. Verkossa: yle.fi/a/3-12613557.
- Stubb, Alexander, Krimilläkin oli varmasti omat Aliidensa, Ingelinsä ja Zaransa, kirjoittaa presidenttiehdokas Alexander Stubb esseessään Sofi Oksasen romaanista *Puhdistus*. *Helsingin Sanomat* 6.1.2024.

Kirjallisuus

- Abbott, H. Porter, *The Cambridge Introduction to Narrative*. Cambridge University Press, Cambridge 2002.
- Ameel, Lieven, Fraught Fictionality in Narratives of Future Catastrophe. *Narrative*, Vol. 29, No. 3, 2021, 355–373.
- Beckert, Jens, *Imagined Futures: Fictional Expectations and Capitalist Dynamics*. Harvard University Press, Cambridge (MA) 2016.
- Beja, Morris, *Epiphany in the Modern Novel*. University of Washington Press, Washington D.C., 1971.
- Bekhta, Natalya, We-Narratives: The Distinctiveness of Collective Narration. *Narrative*, Vol. 25, No. 2, 2017, 164–181.
- Cohn, Dorrit, *Transparent Minds: Narrative Modes for Presenting Consciousness in Fiction*. Princeton University Press, Princeton 1978.
- Fludernik, Monika, *Towards a "Natural" Narratology*. Routledge, London, 1996.
- Forsberg, Tuomas, Bottom-up Foreign Policy? Finland, NATO and Public Opinion. *Scandinavian Political Studies*, Vol. 47, No. 3, 2024, 283–307.
- Gingrich, Brian, Pace and Epiphany. *New Literary History*, Vol. 49, 2018, 361–382.
- Hatavara, Mari & Jarmila Mildorf, Hybrid Fictionality and Vicarious Narrative Experience. *Narrative*, Vol. 25, No. 1, 2017, 65–82.
- Hatavara, Mari ym., Telling and Retelling a Historical Event: The Collapse of the Soviet Union in Finnish Parliamentary Talk. *Scandinavian Journal of History*, Vol. 47, No. 1, 2022, 106–127.
- Head, Dominic, *The Modernist Short Story. A Study in Theory and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge 1992.
- Herman, David, *Basic Elements of Narrative*. Wiley-Blackwell, Chichester 2009.
- Hyvärinen, Matti ym., Positioning with Master and Counter-narratives. *Narrative Inquiry* Vol. 31, No. 1, 2021, 97–125.
- Katajala-Peltomaa, Sari & Maria Mäkelä, Conversion as an Exemplary Experience in the 14th Century and Today: Narrative-comparative Approaches to the Exemplum. *Scandinavian Journal of History*, Vol. 47, No. 1, 2022, 16–38.
- Kinnunen, Tiina & Markku Jokisipilä, Shifting Images of "Our Wars": Finnish Memory Culture of World War II. Teoksessa *Finland in World War II. History, Memory, Interpretations*. Toim. Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki, 2011, Brill, Amsterdam, 435–482.
- Kivimäki, Ville & Matti Hyvärinen, Forging a Master Narrative for a Nation: Finnish History as a Script during the Second World War. *Scandinavian Journal of History* Vol. 47, No. 1, 2022, 83–105.
- Kraatila, Elise, Narrative Literacy for the Age of Permacrisis: Speculative Journalism and Challenges of Narrativizing Uncertain Futures. *JNT: Journal of Narrative Theory* Vol. 55, No 1, 2025 (ilmestyy).
- Linnainmäki, Joel, Suomen ulkopolitiikan koulukunnat murroksessa. *Kosmopolis* 1/2023, 45–63.
- Liveley, Genevieve, Anticipation and Narratology. Teoksessa *Handbook of Anticipation*. Toim. Roberto Poli. Springer Nature, London, 2019, 899–917.
- Lähde, Ville, Saako ilmastomuutoksella pelotella? *niin & näin* 1/2018, 31–35.
- Nordenstreng, Kaarle ym., Conclusion and Discussion. Teoksessa *Television and the War in Ukraine: Narratives from 11 Countries*. Toim. Kaarle Nordenstreng ym. Bloomsbury, London 2025 (ilmestyy).
- Nurminen, Matias, "What the World Wants Today ... Is the Real Thing": *Mad Men*, uusvilpittömyys ja onnellisten loppujen viettelykertomus. *Kulttuurintutkimus*, 3–4/2018, 63–75.
- Pirinen, Riikka, Kerronnan keinoista metamoderniin tulkintaan. Kirjallinen epifania Eeva Turusen novelleissa. Teoksessa *Metamodernismi. Kirjallisuuden ja kulttuurin muutos 2000-luvun Suomessa*. Toim. Salli Anttonen ym. SKS, Helsinki 2024a, 309–327.
- Pirinen, Riikka, Mielten rajoja rikkomassa. Alice Munron kerronta tajunnankuvauksen teorioiden uudistajan. *AVAIN* 2/2024b, 40–55.
- Raipola, Juha, Ilmastokertomusten vaarat. *niin & näin* 1/2018, 37–42.
- Ryan, Marie-Laure, *Narrative as Virtual Reality 2. Revisiting Immersion and Interactivity in Literature and Electronic Media*. Johns Hopkins University Press, Baltimore 2015.
- Tigges, Wim, The Significance of Trivial Things. Towards a Typology of Literary Epiphanies. Teoksessa *Moments of Moment: Aspects of the Literary Epiphany*. Toim. Wim Tigges, Rodopi, Amsterdam, 1999, 11–36.
- Vanoost, Marie, Another Way to Tell the News, Another Way to Read the News: Immersion and Information in Narrative Journalism. *Poetics Today* Vol. 42, No. 3, 2021, 403–423.
- Virtanen, Mikko T., Kertomukset mediasa ja tietokirjallisuudessa. Kielen- ja kirjallisuudentutkimuksen yhteisellä alueella. Teoksessa *Kertomuksen keinoin: Tarinallisuus mediassa ja tietokirjallisuudessa*. Toim. Mikko T. Virtanen et al., 2020, 7–19.